

*Дячок С.О.,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ У ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Вимоги до змісту підручників літератури завжди особливі, адже крім інформативних текстів варто пропонувати компетентісно орієнтовані завдання, які б переносили акцент з інформаційно-накопичувальної спрямованості матеріалів підручника на вирішення завдань. Це сприятиме формуванню особистості і розвитку її здатності до самостійного отримання знань у процесі пошуково-дослідницької практичної діяльності, застосуванні їх як у навчальних, так і нестандартних творчих життєвих ситуаціях.

Проблемі добору змісту підручника української літератури присвячені дослідження відомих учених, методистів Г. Бійчук, Н. Логвіненко, Р. Мовчан, Є. Пасічника, О. Слоньовської, А. Фасолі, В. Цимбалюка, В. Шуляра, Т. Яценко та інших.

Дослідження засвідчують, що шкільний підручник є засобом формування компетентностей за умови, якщо методично грамотно розробити його структурні компоненти, які будуть відповідно задіяні у процесі навчання. Адже підручник «має бути не тільки джерелом знань, а й робочою книгою, яка вчить школярів самостійно осмислювати і міцно запам'ятовувати навчальний матеріал і здобувати нові відомості самостійно, мобілізує і спрямовує їхні розумові зусилля у потрібне русло» [2, с. 12].

Освітні реформи, що відбуваються в Україні, стосуються оновлення змісту освіти, а разом із цим і модернізації підручників, оскільки навчальна книга відіграє важливу роль в освітньому процесі та є одним із основних засобів передачі знань. Особливої актуальності проблема підручникотворення набуває у зв'язку із затвердженням Державного стандарту базової середньої освіти [3] та з оновленням навчальних програм.

Уміння читати з розумінням, вдумливо, критично вважають одним із тих найважливіших, якими має оволодіти особистість для успішного майбутнього. Формування ключових чи предметних компетентностей – довготривалий процес. Компетентісний підхід до змісту освіти потребує істотних змін щодо технології особистісно зорієнтованого навчання, закладеної в підручнику.

У науковій і методичній літературі використовується ціла палітра визначень для означення особи, яка здатна ефективно працювати з текстом. Науковці відзначають, що

«поняття читацької компетентності стає певною мірою синонімічним із поняттям читацької грамотності (Literacy) – терміном, що останнім часом почали вживати в міжнародних дослідженнях читацької грамотності (PISA, PIRLS), замінивши ним колись уживаний «читацька компетентність»» [5, с. 14].

Розвитку ключових компетентностей і читацької грамотності учнів сприяє методично організована навчальна діяльність, орієнтирами якої є система компетентнісно орієнтованих запитань і завдань, презентованих у підручниках української літератури. Адже зрозуміло, що читацька грамотність найпродуктивніше формується саме на уроках літератури. Компетентнісно орієнтовані завдання є доволі складними у написанні і потребують багато часу на виконання учнями, але надзвичайно корисні для отримання високих результатів у читанні.

Промоніторивши наповнення підручників української літератури для 5-9 різних авторів, можна зазначити, що більшість завдань є компетентнісно орієнтованими та спрямовані на розвиток умінь школярів застосовувати теоретичні знання у процесі аналізу літературних творів, асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю, навчитись формулювати оцінні судження щодо концептуальних смислів художніх творів. Компетентнісне навчання передбачає не лише здобуття учнями знань, умінь і навичок із української літератури, а й усвідомлення їх практичного застосування, а відтак значно зростає читацька активність та пізнавальний інтерес до предмету. Зокрема, у підручниках «Українська література» (автори О. Авраменко, О. Борзенко, Л. Коваленко, О. Слоньовська та ін.) презентовано продуману та експериментально перевірену систему різнорівневих компетентнісно орієнтованих запитань і завдань, що ґрунтується на дотриманні концептуального положення – активізації інтелектуальної активності учнів-читачів у процесі самостійного опрацювання текстів навчальної книги. Авторами передбачено, який досвід отримає учень у результаті виконання компетентнісно орієнтованих завдань. Підготовку до аналізу художнього твору спрямовано не лише на засвоєння учнями необхідних для його виконання теоретичних знань та вироблення читацьких умінь, а й на самоорганізацію власної дослідницької діяльності: визначення мети, завдань; складання плану; оцінювання досягнень та недоліків; рефлексію й визначення причини невдач, сильних сторін, які сприяли успішному виконанню завдання; внесення необхідних коректив; підбиття підсумків роботи.

Зауважимо, що “здатність учня/студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати активну участь у житті суспільства” [4, с.34], тобто читацька грамотність успішно формуватиметься в результаті трьох взаємопов’язаних складників: читач – текст – завдання, які взаємодіють у

соціокультурному контексті, тобто у різноманітних ситуаціях, де виникає потреба в читанні. Тож впливає, що читацька грамотність найкраще формуватиметься через систему компетентісно орієнтованих завдань, які є доволі складними у написанні і потребують багато часу на виконання учнями, але надзвичайно корисні для отримання високих результатів у читанні.

У підручниках української літератури такі завдання потребують особливої уваги. Засобом для створення компетентісно орієнтованих завдань служить художній текст, літературна критика, подані у підручнику аналітичні матеріали (літературно-критичні статті про біографію і творчість письменників) і різнорівневі завдання. Компетентісно орієнтовані завдання можуть мати відповідь, наявність якої формує в учнів уміння самоконтролю і самооцінювання. Ключові вимоги до формування завдань – чіткість і повнота. Для їх вирішення учневі/учениці часто не потрібні спеціальні знання – лише текст і здатність до аналітичної діяльності.

Роль компетентісно орієнтованих завдань у формуванні ключових та предметних компетентностей школярів, зокрема читацької грамотності, важлива. Оскільки, попри цифровий прогрес, підручник залишається основним засобом навчання учнів, то й потребує у своєму наповненні правильно сформульованих компетентісно орієнтованих запитань і завдань, які формуватимуть особистість, здатну до самостійного опрацювання матеріалу та прийняття рішень. Працюючи над завданням, презентованим у підручнику, учень сам визначає проблему, контролює процес її вирішення. Це підвищує увагу та мотивацію діяльності учнів, що сприяє формуванню читацької грамотності учнів та покращенню результатів навчання в цілому.

Ключові слова: *читацька грамотність; читацька компетентність; компетентісно орієнтовані завдання; підручник української літератури.*

Література

1. Засекіна Т. Формування ключових компетентностей засобами підручника / Т. Засекіна, М. Тишковець // Проблеми сучасного підручника, 2019, Вип. 22, с. 86-96.
2. Бандура О. Шкільний підручник з української літератури, К. : Педагогічна думка, 2001, 76 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/kenu>
4. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; Український центр оцінювання якості освіти, Київ : УЦОЯО, 2019, 439 с.
5. Старагіна І.П. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання : навчально-методичний посібник / Старагіна .П., Терещенко В.М.,Панченков А.О., Харків : Соняшник, 2020, 176 с.